

Kytice

Výbor z poesie a prózy pro školu i veřejnost
Redigují Hugo Siebenschein a Pavel Sula
Svazek 13

Státní nakladatelství v Praze 1937

Výbor z básní
Jaroslava Vrchlického

Uspořádal, úvodem a poznámkami opatřil Arne Novák

Druhé rozšířené vydání.

Viechna práva vyhrazena.
Tištěno v Státním nakladatelství v Praze.

Úvod.

Mnohostranný a neklidný básnický genius Jaroslava Vrchlického se zkoušel již od mladosti v nejrůznějších formách slovesného umění a časně v nich dosahoval tu většího, tu menšího úspěchu; umělecká ctižádost ho doprovázela při tom stejně jako stále rostoucí znalectví světové literatury. Epické básně, které psal od let jinošských, řadil, sotva našel svůj umělecko-životní cíl, do rozsáhlého rámce epeje lidstva, jejíž některé zlomky rostly pod jeho monumentalisující rukou v rozměrné výpravné skladby s filosofickými výhledy; jediný jeho románový pokus zůstal sice osamocen, ale zato povídky, čerpané hned z pověstí a legend a hned ze současného života, mají čestné místo v české novelistice soudobé. Velmi záhy dává Vrchlický některým zlomkům epeje podobu dramatickou, a úsilí o divadlo neopouští ho pak až do pozdního věku, i když jest doprovázeno jenom ojedinělými vítězstvími jevištními; nepopřává-li mu přízeň Mus právě scénické básně vysokého slohu, spokojuje se lehkými komedii neb hrami konverzačními, aby pak znovu napial síly k divadelním výtvorům, jež by zapadaly do legendy věků. V podstatě však nebyl Jaroslav Vrchlický ani epik ani dramatik nejvyššího řádu, neboť se mu k tomu v samé hloubce básnické povahy nedostávalo žádoucích podmínek: nedovedl se v přísné objektivitě nikdy úplně odosobnit a zmizeti za svými postavami i ději; chyběla mu neoblomná důslednost v rozvíjení myšlenky i ve stavbě povah; jeho temperament, nestálý, pružný, sršivý, vadil mu při složitých úkolech skladebných, žádajících si přísného soustředění a logicky chladného postupu. Tento největší lyrický pěvec svého národa nebyl ani myslitelem ani stavitelem.

Zato všechno ho předurčovalo, aby se stal lyrikem zcela jedinečným. Citovostí stále vznícenou, nesmírně subtilní a podivuhodně ušlechtilou, se s ním mohl měřiti málokterý básník světového písemnictví; toto velké a dobrotivé srdce prožívalo a účastnými záchvěvy doprovázelo nejen osud vlastní, své rodiny, svých přátel a svého národa, nýbrž společenské, mravní a kulturní dění celého lidstva a nadto sledovalo v souznění také pohyb myšlenky, která Vrchlického zpravidla zajímala méně svým obsahem než svým citovým přízvukem. Stejně bohatý, čilý a pružný byl básníkův život smyslový, vystupňovaný občas ve smyslnost až útrpnou a jindy odstíněný v pokorné se oddání zevnímu světu a trpné utonutí v něm; Jaroslav Vrchlický nikdy nepřestával vnímati tělesný půvab ženin, složitá kouzla přírody hrdinské, idy-

lické i důvěrné, historický ráz starých měst i pohyb moderních zástupů v nich, družný ruch pracujícího dne i očistné mlčení noci pod hvězdami — obrozoval se znovu každým takovým smyslovým dojmem a prožitkem a jsa jedním z prvních impresionistů v českém básnictví, stále si uvědomoval onu souběžnost zevního světa a vnitřního života, z níž plyne poznání, že krajina jest stavem duše a příroda podobenstvím lidského osudu. Vedle tak bohaté vlohy citové a tak rozvitých schopností smyslových vytvářel z Jaroslava Vrchlického velkého lyrika také mohutný živel melodický, soustředěný v jeho bytosti a násobený celým jeho vývojem: nesluje nadarmo jedna z nejkrásnějších jeho knih: „Hudba v duši“. Ačkoliv byl jedním z největších objevitelů zrakových a obrazových v českém básnictví a ač ve shodě s výtvarným uměním své doby do něho vnesl jak ohnivý kolorit, tak osvobozující moc plného světla, přece v podstatě byl geniem auditivním a hudebním, jenž se melodickou silou slova a rytmu zmocňoval samého základu světa a s podivuhodným štěstím nacházel zvukovou rovnomocninu pro své citové prožitky, zvláště když na svém uměleckém vrcholu překonal řečnický sklon, dlouho ohrožující čistotu jeho lyriky.

Všecky tyto vzácné dary, nastřádané z odkazu předků a z pokladu račy, zjemněné snad i přísadou cizí krve do českých žil a vybavené příhodnou dobovou situací v národě, který se jal právě dovršovati své obrození umělecky, Jaroslav Vrchlický svědomitě pěstil a násobil složitou a promyšlenou kulturou. Nebyl to jenom jeho myšlenkový rozhled, ale zároveň smyslová vnímavost a umělecký vkus, co tříbil studiem světové poesie a výtvarného umění, řecké antiky i románské renesance, mladistvým pobytem v Itálii, i neúnavnými zastávkami před nejrozmanitějšími památkami měnící se vzdělanosti lidské. Takto se stal — hlavně ve svých básních rozjímavých — během času poetou učeným stálého estetického povědomí, jemuž prostí čtenáři vytýkali přítěž nárážek ne vždy srozumitelných, kritikové odvozenost, která život vykládá knihou, filosofičtí soudcové nedostatek vlastního názoru, nezávislého na vzorech. Byl to kus oběti době, kterou vůbec ovládal historismus a v níž se básnictví stalo výsadou učeného vzdělanstva: krása se nacházela především v minulosti a básnická inspirace byla hledána v učeném studiu.

Avšak právě Jaroslava Vrchlického dovedla jeho přirozená smyslovost a prostá citovost uchrániti před tím, že se nestal pouhým básníkem akademickým, jehož domovem jsou knihovna, museum, obrazárna, a jemuž přes rameno při psaní nahlízejí postavy řeckého bájesloví, tradicí oslavené hlavy z dějin poesie a

filosofie, motivy a ornamenty proslulých děl uměleckých. Žádnou z bohyň, ani Afroditu, ani Palladu Athénu, nevzýval Jaroslav Vrchlický ve složitém pantheonu své poesie vroucněji a častěji než Almu mater — Přírodu, kterou oslovoval od jinošských let s odaností a důvěrou pantheisty, a i když životní zkušenosti odhaly jásavost a sebevědomí jeho projevům, hýčícím dočasně v pohanském optimismu, nic neodvolal z hymny, kterou vrcholí nadšená kniha jeho mládí „Duch a svět“: „Ó přírodo, na tvoji hrudi, v tvých lesů hymně vítězné vždy lidský duch se k práci vzbudí, své bohy nalezne!“

Typický nitrozemec, jehož chlapectví probíhalo v pozhnaném klidu českého Polabí a za silných dojmů šumavských, směl časné prožítí noci u italského moře a od knihy pozíratí k lysým hřbetům Apenin; pozdější zážitky na vlnách moře Severního a uprostřed lidského oceánu pařížského se již zdaleka nevyrovnaly dojmům „dvou rozhodných let“ na vlašské půdě. Zato právě v době, kdy se výtvarné krajinářství české chystá ke svým prvním výbojům, sezámil se důvěrněji než kterýkoliv básník před ním s přírodou svého domova: v první době, po návratu do vlasti, kdy jeho život oslňuje šťastná láska, stává se dějištěm jeho lyriky pokojné Podřipsko, kde krásně vzdělanou rovinu doplňuje starý anglický park; v mužných letech se Vrchlický, jako Bedřich Smetana, zaposlouchává do písně Vltavy, která šumí pod okny jeho pracovny v Praze a proti jejímuž toku putuje a pluje v létě, hledaje oddech po práci a důvěrný styk s venkovem; v časném podzimu, sám resignován jako den záříjový, porozumí odevzdané melancholii mírně zvlněného podhoří Českomoravské pahorkatiny i klasické monumentalitě rybníků a stromořadí jihočeských. I splňuje se mu to, zač jako protiváhou za rozptylující působení kultury, prosí Boha ve způsobu mystických básníků perských: „V hlase orkánu a v jeku moří, v tichu zádumčivých skalných tesů stvoř mne zas! v barvě zářícího nebe z jara, v mlhy tanci nad vrcholem lesů stvoř mne zas!“

Jako smyslové a intuitivní poznání přírody, tak se u Vrchlického šíří i jeho zkušenost citová, zabírajíc stále větší kruhy lidství. Mladičká samotář slabého a chorého ústrojí tělesného, živořící z milosti strýcovy ve ztísněných poměrech, nemá důvěry ani k sobě, ani k životu a projevuje i v rané erotice, naplněné spíše touhou než skutečností, plachost až chorobnou; ostatně nejtypičtější lyrika česká té doby, značená velkým jménem Nerudovým, od níž se student Vrchlický učí, vyznačuje se rovněž skepsí a pesimismem, které temení z nedůvěry k životu. Asketou a anachoretou zůstává Vrchlický, který s protestem, nikoliv však bez trvalého vlivu pobyl v dormitoři a studovně kněžského alumnátu,

ještě v Itáli, kde jeho nejdražší četbou jsou oba nejmohutnější samotáři světového básnictví, Dante a Leopardi, a jest sotva náhodou, že mladý Vrchlický volí za symbolického nositele svého růstu egyptského mnicha a poustevníka.

Ale tu, ještě na půdě vlašské vpadá k Vrchlickému ze vzdáleného domova hlas, jehož potřeboval, neměl-li se zalknouti v neplodném dusnu své skepse, svého nihilismu, svého zoufalství, hlas družnosti lidské, po němž přímo prahla jeho citová osobnost, trpící tím, že vlastní schopnost lásky a oddání se stále leží ladem a nesmí se využítí.

Vzácná milostná přítelkyně, zralá léty i tělem, srdcem i duchem, vnesla do osudu Vrchlického teplo, v němž úplně roztála jeho dotavadní nedůvěra k životu a k sobě samému; pod jejím blahodárným vlivem počíná mladý, ale již nemálo vzdělaný poeta myslit a tvořit nadosobně; uvěří ve své schopnosti i ve své básnické a kulturní poslání; pocítí štěstí z práce a pospolitosti. Není to obrat jenom citový, nýbrž zároveň myšlenkový, a proto z něho tryská zároveň dvojitý proud lyrický, básnění důvěrně osobního i poesie reflexivní. Skoro v téže chvíli, když Vrchlický přestává pochylovat o sobě, počíná věřit i v humanitu a v zákon nepetržitého vývoje a tak se vpíná do řetězce civilisačně humanitní ideologie, kterou vyznávají i přední duchové našeho národního obrození, ale již nyní dodává doba příznačného zabarvení přírodovědeckého a dočasně i protikřesťanského. Děláje tento významný krok na své vzestupné dráze, nekoná ho mladý umělec český jen sám za sebe, neboť tehdy se již stává duchem representačním. Současně s ním vzdělanost česká — a ne pouze slovesná — se plní novou smyslovostí a pozemskostí, renesančním kultem života, helénskou radostí z krásy, tvořivým smyslem pro formu a vůbec civilisačním optimismem, který přitaká všem kladům skutečnosti; Vrchlický přestává býti osamělým v ovzduší domácím. Tato změna myšlenkové orientace měla pro celý národ ještě dosah další: ve shodě s politickými snahami nejprozíravějších vůdců znamenala zároveň odněmčení a přimknutí se k světu románskému, hlavně k Francii, jejímž vyznavačem a tlumočником se právě Vrchlický stává, oblíbiv si jako svého mistra Victora Huga, a brzy i pleiadu básníků kolem něho, kteří se dělí o jeho obdiv, jeho studium, jeho překladatelské úsilí s pěvci italské renesance.

Milostná přítelkyně, která ve Vrchlickém včas uvolnila zadržovaný proud družné citovosti, přispěla mimoděk i k tomu, že smyslovost procitlá v mladém básníkově byla posvěcena skutečnou láskou a tím nabyla schopnosti tvůrčí a životodárné; v dceři své přítelkyně našel ctitel a pak snoubenec předmět svého milostného toužení.

Od chvíle, kdy svou budoucí ženu pozdravil plesně a nadšeně nezvyklou v Čechách melodičností „Ěklog a písní“, stala se erotika manželská i mimomanželská se svými vítězstvími i prohrami básníkovi osudem, neboť její odraz nacházíme i v jeho díle myšlenkovém a její pronikání můžeme sledovat také v jeho výtvorech nejobjektivnějších; jest to důkaz, že citovost a smyslovost byly původními zdroji jeho poesie, kdežto koncepce ideové mají u něho platnost jenom odvozenou.

První dějství snoubenecké a manželské erotiky Vrchlického, jak je poznáváme z krajně upřímných záznamů a opisů lyrických, jásá a vznáší se v blaženství, kde cit a smyslcnost jsou v rovnováze a kde požitek lásky splývá s bezpečím domova, proměněného brzy v dějiště rodiny. Pranic si nekalí manželský hedonik svou „pout k Eldoradu“ pomyšlením, že k požitku tělesnému, k pohodě občanské, k inspiraci básnické mu nikdy jeho opěvovaná žena nepřidává společenství myšlenkové a mravní jako spolupracovnice onoho nadosobního úkolu, který si sám opětovně s důrazem uvědomuje v slastném zajetí této kvetoucí a zdravé Armidy. Život se mu mění dočasně v rozkoš a hru, a jeho básnictví se přizpůsobuje tomuto čistě a výhradně estetickému pojetí.

V lyrice si Jaroslav Vrchlický osvojuje umné a zdobné formy středověké a renesanční, které po svých pěstitelích nežádají jenom obratnost, trpělivost a vynalézavost v rýmech, ale i úplné podřízení prožitku a nálady zřetelům formálním, a nyní, hlavně v mistrovských „Dojmech a rozmarech“, přelévá do těchto virtuosně vybroušených číši jiskřivé víno opojení přírodního, uměleckého a především milostného: jsou to zvláště dva útvary, v Čechách dotud nezdomácnělé, villonská ballada a sestina, jež jeho formové kouzelnictví svrchovaně podřizuje svému radostnému umělectví a samoučelnému esteticismu. Zároveň však v tvarových pokladech světového básnictví nalézá slohy, které se s toudř nabízejí jeho sklonům dumavým a rozjímavým, vzněcovaným otázkami uměleckými i dějinnými, problémy filosoficko-náboženskými i společensko-mravními, pokud se odrážejí v jemně zrcadlící ploše jeho citovosti. Persko-muslimská kultura mu poskytuje ghazel, aby jím podivuhodně, s patrnými názvuky mystickými vyjádřil zanícení náboženské, jehož plameny neočekávaně šlehají v žárovišti lásky a rozkoše. Nejčastěji však sahá reflexe Vrchlického k sonetu, jenž zásluhou Kollárovou nabyt u nás domácího práva, ale jež nový jeho mistr vrací jeho původní podobě románské po metrické i komposiční stránce se značným rozmnožením výrazových možností; vedle smyslně ohnivé znělky popisné, vedle zkratkových parafrásí „podobizen básníků“ převládají meditativní „sonety samo-

táře“, jenž v šeru své studovny doprovází úvahami, poznámkami, pointami hodokvas umění, epejeji dějin, tragikomedii lidstva. Za náhlého rozkvětu českého politického básnictví vpadá i Vrchlický, dlouho omylem prohlášený za umělce nenárodního, svými kollárovskými znělkami „Hlasy v poušti“, mezi časové a tendenční pěvce; nesdílí se sice o historismus své doby ani nezdůrazňuje českého slovanství, ale jinak hlásá také on hlavní zásady národního obrození a uvědoměle je staví do perspektivy zápasu za politicko-státní samostatnost, po níž toužívá občas přímo blouznivě, nacházeje zvláště v petrarcovské kanzóně formu pro vyjádření své citové výmluvnosti.

Takto nabývá jeho cit družnosti stále konkrétnějších forem naplněných životním teplem a může opustiti onu matnou, avšak hlučnou povšechnost, s níž jeho řečnická vloha velebila lidskost, civilisaci, vývoj, sociální svědomí, demokracii a světový mír, libujíc si v působivých zvoláních, důrazných protikladech, retorických otázkách, ale i utkvělých obrazech, konvenčních obrazech a opakujících se narážkách historických a bájeslovných; sám básník pocítil osudnost této cesty, na niž ho zavedl Victor Hugo. V jeho domově se ozývají hry a výkřiky dětí a oživují smyslounu a mdlou selanku manželské lásky; starosti a úzkosti vlastního národa nahrazují dotavadní abstraktní pojem vyvíjejícího se člověčenstva; na pražských ulicích, na něž se dovede občas podívati zraky zbystřenými ve škole nového realismu a srdcem sociálně poučeným, potkává a intuitivně chápe proletářské ztroskotance vládnoucího společenského řádu.

Avšak rozhodující obrat nadchází u Jaroslava Vrchlického teprve zhrocením milostného a rodinného štěstí, procitnutím z klamu, že žil ve světle důvěry, pravdy a věrnosti, palčivostí ran, které si utržil padajícími trámy ztroskotaného domova. Již před tím padl sice hustý stín smrti na jeho životní cestu a vyburcoval ho na čas z vitalistického opojení, které se na smrt dívalo příliš abstraktně a neosobně jako na nutné dějstvo v dílně přírody přetřídňující hmotu a jako na krátkou zastávku na pouti ducha; s požadavkem filosofie se nikterak nekryl přímý prožitek. Svému fanatickému vyznavači musil však život sám zasaditi rozhodující ránu a títi ho svou ostrou sekyrou přímo do srdce, které překypovalo láskou—i jsou první výkřiky zoufalství Vrchlického erotické. Jak se liší od jinošského pesimismu, který ještě neokusil a neznal skutečnosti! Jak jsou prožité a pravdivé ve své nahé otevřenosti, která docela pohrdá obrazovou nádherou a řečnickou výmluvností! Jak přesvědčují lidstvím nestylisovaným, nepotřebujícím ani bájeslovných krojů ani literárních reminiscencí! Jest to však mnohem

více než pesimistická erotika zralého muže, který pozbyl těla, lásky a věrnosti jedné ženy, o níž dlouho soudil, že mu předurčena osudem a který úpěnlivě hledá a pak i pokorně nachází přízeň ženy druhé, hotové býti mu spíše přítelkyní a sestrou než milenkou a odmítající příliš bouřné projevy jeho znova se probouzející vášně. Změna zasahuje Jaroslava Vrchlického v jeho bytosti i v jeho tvoření daleko hloub.

Jako v mladistvé době poitalské spadá u něho v jedno nalezení úplného milostného štěstí a procitnutí optimistické důvěry v lidstvo, tak nyní na vrcholu mužnosti, nedlouho po dosažené čtyřicítce se hrouť zároveň s důvěrnou láskou, hřející z útulného rodinného krbu, humanitní a vývojová víra básníkov a na čas umlkají jeho hymnické projevy o vzestupu ducha lidského od nižších forem života k vyšším hodnotám mravním a společenským — podle slov milovaného svého Vergilia, jež rád citoval, poznal Vrchlický „slzy věcí“. Zato se tím častěji potkává čtenář u něho s intuitivními a intenzivními pohledy do bíd citové i mravní, pod kterou se chvěje obnažené srdce lidské, hodné toho, čeho mu básník, hrouťící se pod vlastním hořem, nikdy neodpírá: svrchovaného slitování, hodnotnějšího ve své osobité prožitosti, než byly povšechné tirády o majestátu lidskosti a o zbožštění člověka.

Těž náboženský názor Vrchlického byl ořesen katastrofou životní. Z domova vyšel básník „Ducha a světa“ jako přesvědčený teista; neztrávil náhodou chlapecká léta na katolické faře a neprošel beze vlivu zedmi kněžského semináře, kde zahájil svou skvělou dráhu sonetistovu horoucími znělkami mariánskými. Ale pak ho vývoj odvedl docela jinam. Za studií antických a renesančních si navykl nacházeti emanaci ducha Všemohíra v různých mytech i kultech a jeho básnická mluva nabyla rázu pohanského. Přírodovědecký sklon doby i vlastní, ač povrchní zabývání se filosofií panteistickou naučily ho ztotožňovati Boha a přírodu a rozplývati se v uctívání této prapodstaty, hovějící matnému nadšení radostného vitalisty. Novodobý pozemský humanismus zásadně rozdílný od křesťanské lásky k bližnímu s jejími transcendentními kořeny nahradil mu Boha lidstvem a zbožnost službou sociálnímu pokroku, jak to vyznával občanský liberalismus. Otrásly-li osobní tragické osudy touto humanitní věrou, nemohly zůstatí nedotčeny ani její panteistické základy. Trpící jednotlivec zatoužil po osobním Bohu svých předků a svého dětství, jenž by pomohl a přímo zasáhl; ruce se mu maně spínaly ke křesťanské modlitbě; tušení, že se nám Bůh nejvíce blíží v naší bolesti, která se tím stává zkouškou a nabývá kladné hodnoty, proměňovalo se v jistotu. První projev

náboženskosti Vrchlického byly hymny, poslední jsou skutečnými modlitbami v křesťanském smyslu, nespokojují-li se s nejprostší formou suspirií, vzdechů, nábožných výkřiků.

To souvisí s velkým formálním oproštěním poesie Jaroslava Vrchlického, počínajícím knihou „Okna v bouři“ a stupňujícím se ještě i v poslední sbírce „Meč Damoklův“. Vedle kořenů v osobním osudu a v povahové změně nelze zapomenouti ani na složky slovesné u Vrchlického vždycky rozhodující. Opouští v jeho době vzory románské, hlavně řečnický založenou lyriku vlašskou, a v básnictví francouzském sleduje se zalíbením dostavující se obrat k hudebnosti; oduševnělá poesie anglická a německá vábí ho více a více do svého okruhu, opsaného stříbrnou čarou melodie. Jistě nezůstává u něho beze stop ani soudobé básnictví české, které od vpádu realismu odkládá zbytečnou dekorativnost a zdůrazňuje vnitřní náplň citovou, podávanou ve zkratce: Jaroslav Vrchlický, jenž se stal k vlastnímu hlubokému utrpení za literárních bojů terčem často nespravedlivých útoků mladšího pokolení, octne se svou lyrickou tvorbou mimoděk v jeho blízkosti, což však takřka nadobro uchází obci kritické, která v posledním desetiletí jeho činnosti nedbá o největšího lyrika svého domova, následována v tom naprostou neúčastí čtenářskou.

Jaroslav Vrchlický odkládá nyní jak umělé sloky románské i orientální tak i rétoricky účinnou výstavbu veršovou a soustřeďuje své hlavní lyrické úsilí k písni. Nehromadí již obrazy ani slova, nýbrž pracuje výběrem; člení verše i věty určitěji než kdy před tím; odsuzuje sám někdejší chvat, nepoddává se trpné inspiraci ani rozkoši improvizované básnické tvorby; naopak dává pronikati ve verších prožitkům, které nechávají na jeho slovníku i fraseologii krůpěje rosy a častěji krůpěje krve.

Uvědomuje si sám tuto obrodu zaplacenou draho, ale chvílemi tuší, jak se v jeho osudu i v jeho básnickém světě připozdívá, takže nejedna píseň a modlitba zaznívá jako na rozloučenou. Pocit úplné spiritualisace života, kterou Vrchlický přičítá svému blížícímu se stáří, střídá se s několikerým obnovením smyslovým, jež ho na čas přibližuje dokonce někdejšímu vitalismu. On, jenž toužil píti plnými doušky z blažených zřidel kastalských, naklání se posléze s resignací, aby puklým pohárem nabral vody z toků podsvětních a přitom ho poděsí pohled na hrozivé příšery Erebu i končin s ním příbuzných: vlkodlak číhá na svou oběť, harpyje vzlétají na netopýřích křídlech, saň divoká a zuřivá se budí a meč Damoklův neodvratně se spouští dolů . . .

Ale než směl, oproštěn a očištěn, opravdu sestoupiti na luhy asfodelové, musil tělesně odumíratí po celé čtyři roky, za nichž jeho

duch, rozložený a porušený, byl zcela vyloučen z tragédie organismu namáhavě a neodvratně hynoucího. Teprve po smrti, oddělené necelými dvěma lety od světové války a světové revoluce, uzavírající takto téměř symbolicky velkou kulturní epochu národní a světovou, byl alespoň zčásti pochopen a oceněn tento pozdní lyrický genius z doby svého životního podzimu a postaven na roveň Vrchlickému mladistvému a mužnému. To, co leží mezi oběma, zůstane, přes věky a přese všechny změny směrů a mód, nejvzácnějším statkem českého básnictví.

Slovníček.

Ackermannová Luisa (1813—1890), francouzská filosofická básnířka pesimistického rázu, z níž Vrchlický překládal

adagio (adadžo) it. volně, pohodlně (hl. v hudbě)

Adam velký Polský Adam Mickiewicz (1798—1855), největší básník polský, zosobňující národního ducha; z básnictví polského stál Vrchlickému nejbliže

Adonai semit. oslovení Boha-Jehovy = Hospodine!

Adrasté myfa, která vychovávala boha Dia

agave tropická rostlina: liliokvětá

alabastr úběl, vzácný druh vápence

alfa řecké a, počátek abecedy, počátek, východisko vůbec

Alkmene choť Amfitryonova, milenka Diova a matka Heraklova

alma mater lat. velebná, vznešená matka

alumnát lat. výchovatelský ústav, hlavně kněžský

Ama, labora et ora lat. miluj, pracuj a modli se!

Amorett malý, okřídlený bůžek lásky

anachoreta ř. poustevník

analýza rozbor, sklon duše rozbíratí a rozkládati zjevy života duchovního, mravního i společenského

Angelo Michel Buonarrotti 1475—1564, italský malíř, sochař, stavitel, vrcholný duch vlašské renesance. Psal také básně, které Vrchlický překládal; Vrchlický učinil ho hrdinou své básnické skladby „Vittoria Colonna“ (1877)

Apokalybsa čili Zjevení Sv. Jana prorocko-visionářská kniha Nového zákona

appassionato ital. prudce, vášnivě, hl. v hudbě

Aretino Pietro 1492—1557 vtipný a bezuzdný spisovatel vlašské renesance; hrdina komedie Vrchlického stejn. názvu (1892)

archipel ř. souostroví

Ariosto Ludovico 1474—1533, slavný italský epik renesanční, jehož „Zu-

řivého Rolanda“ Vrchlický přeložil

Armida jedna z půvabných hrdinek Tassova „Osvobozeného Jerusalema“

asfodelos podle řecké mytologie květina v podsvětí

askerské zdroje v boiotské Askře pod Helikonem, rodišti Hesiodově

asketa řec. muž přísný, sebezapíravě kázně

Astarté, *Astarte* foinická bohyně života a smrti, choť Baalova

ataman kozácký hejtman

atheista řec. bezbožec, v Boha nevěřící

atom ř. nejmenší, chemicky nedělitelná částice hmoty

auditiuní lat. sluchový, sluchově nadaný

ave lat. buď zdrav, počátek Pozdravení andělského „Zdravas, Maria“

Avignon, jihofrancouzské město, dočasné sídlo papežské a středisko kulturního života časně renesance

Bál Baal nejvyšší foinický bůh života i smrti

ballada lyrická, psaná podle středověkého vzoru francouzského se závažným „posláním“, shrnujícím obsah i smysl

Ballada pro domo sua, ve vlastním zájmu, o sobě samém

ballata baladě lyrické podobná, ale kratší báseň lyrická podle vzoru francouzského, vyznačující se hojným opakováním a umělou stavbou rýmů

balustráda ital. zábradlí, zvláště u schodiště

barkarola italská píseň rybářská

bazalt čedič

Baudelaire Charles (1821—1867), velký lyrický básník francouzský, Vrchlický z něho překládal a silně podléhal jeho vlivu

Bedlam blázinec v Londýně

bengali duhoperý pták indický

Briareus storuký obr, syn Uranův, v hlubinách země pevně upoutaný

Byron George Gordon Noel, lord (1788—1824), velký básník anglický; z mládí mocně působil na Vrchlického, hl. svými oslavami moře

Carducci Giosuè (1835—1903), velký lyrik italský, Vrchlickým uctíváný a mistrovsky překládaný

Casa Giovanni (1503—1556), spisovatel vlášské renesance

causerie fr. duchaplný hovor, rozmarná stat

Ceres římská bohyně úrody polní a hospodářství

citadella it. tvrz nad městem

Colonna Vittoria (1490—1547), básnička italské renesance, přítelkyně Michel Angela; Vrchlický jí věnoval báseň téhož jména (1877)

Coventry anglické hrabství a město t. jm., slavné pověstí o Godivě, kterou Vrchlický zpracoval dramaticky (1907)

cymbál n. cimbál strunový nástroj bicí, v řec. hudbě běžný, ale i nyní u cikánů obvyklý

cynický vl. řec. kynický, přivrženec řecké filosofie dotýkající se nestoudně vztahů mravních i společenských, nestoudník

čabrika pokrývka na koně

Damoklův meč. Damokles, dvořan syrakuského tyrana Dionysia, se stal po svém přání vládcem, ale opustil trůn, vida nad sebou meč na žíni uvázaný; ústřední tragický motiv poslední básnické sbírky Vrchlického téhož jm., pohrobně (1912) vydané

Danaïdka, Danaovna, dcera Danaova, i se sestrami potrestána za vraždu bratranců a snoubenců tím, že v podsvětí musila stále nalévat vodu do bezedné nádoby

Dante Alighieri (1265—1321), italský, největší středověký básník; Vrchlický nejen přeložil jeho „Božskou komedii“, ale učil se od něho po celý život

Desdemona hrdinka v Shakespearově tragedii „Othello“

Deus charitatis, bůh lásky, narážka na závěr Ibsenovy tragedie „Brand“

Diana římská bohyně luny, honu, cudnosti

Diogenes řecký filosof doby Alexandrovy, nejpověstnější ze školy cynické

diripuisti vincula mea lat. rozvázal jsi moje pouta, Zalm 116, 16

Divina commedia Božská komedie Dantova o třech dílech: Peklo, Očistec, Ráj

Dolorosa lat. bolestná, název Matky boží Sedmiboolestné

dormitoř lat. ložnice

dryada řec. lesní víla, bydlící ve stromě

Eden ráj

Edom starověký národ semitský v jižní Palestině

Echo ozvěna, u Řeků nymfou zosobněná

ekloga pastýřská píseň po způsobu antického

ekypáz franc. kočár, dvojspřeží

Eldorado vl. el Dorado, špan. vl. pozlacený muž, místo blaženého pobytu

elf hravý skřítek z průvodu královny víl

Ellora vesnice Přední Indie, proslulá podzemními skalními chrámy

È morta portug. jest mrtva; s nápisem tím vrácen z Bahie dopis psaný rodinou Kleměně Kalašové (1851—1889), proslulá české pěvkyni; slova ta dala název Vrchlického knize pohrobních elegií, věnovaných 1889 (a v rozmnož. vyd. 1894) památce Kleměny Kalašové

Elohim hebr. Bůh, Hospodin vl. Mocný

Eos ř. bohyně červánků, Zora

Epiktétos řecký stoický filosof I. stol. po Kr.

epilog ř. doslov

Erasmus Desiderius z Rotterdamu (1467—1536), proslulý německoholandský humanista, filolog, bohoslovec, kritik

Erymanthos pohoří na Peloponnésu na rozhraní krajín Achaie a Arkadie

eskapáda fr. úchylka, odbočka, postranní dobrodružství

Etrusk starověký obyvatel středitalské krajiny Etrurie původu neznámého; v umění výtvarném zvl. sochařském Etruskové vynikli

eunuch kleštěnec, strážce harému na východě

Europa podle řecké báje dcera Foinikova, unesena Diem v podobě sličného bílého býka

evae řec. lat. radostný výkřik při slavnostech boha Bakcha

fantóm řec. přelud, přízrak

Faunové lat. přírodní božstvo lesů a polí

fénix foinix pták řecké báje, jenž se sám spaluje, aby pak z popela omládlý vzletěl

Fiametta básnické jméno pro hraběnkou Marii Acquino, milenkou renesančního básníka Boccaccia; po ní nazval Boccaccio hrdinku svého románu Fiametta (1432)

Firdusi (940—1020), slavný epický básník perský, autor eposu Šachnámeh

flat ubi vult lat. vane kam chce, t. j. duch

fresko ital. malba na vlhké omítce zpravidla ve velkých rysech prováděná

Galileo Galilei (1564—1642), slavný italský fysik a hvězdář, jenž pro své vědecké objevy otl. se v prudkých sporech s církví

Ganges posvátná řeka Přední Indie

genciána hořec

Gentucca, neznámá paní, k níž v Luce na svých bludných poutích vzplál Dante láskou a o níž se zmiňuje v „Očistci“ (XXII, 43)

ghazel neb *gazel* arab. vl. předivo, lyrická básně východní poesie skládající se z řady dvouverší téhož rýmu a ozdobená nadto refrémem čili zvratkou. Vrchlický ji pěstoval hlavně ve sbírce „Hudba v duši“ (1886)

Gigantové podle ř. mytologie obři božského původu, kteří se vzbouřili proti olympským bohům, byli od nich poraženi a pod sopečné ostrovy pochováni

gin těžký nápoj lihový, u námořníků oblíbený

Girondisté mírně republikánská strana ve francouzské revoluci v l. 1791 až 1795 (podle řeky Girondy)

Godiva choť hrab. Leofrika v XI. stol., jež zachránila město Coventry tím, že projela městem bez šatu, zabalena jenom do dlouhého vlasu; hrdinka stejnojmenné tragédie Vrchlického (1907).

Goethův Faust básnický překlad jeho obou dílů dokončil Vrchlický 1890 (II. vyd. 1927); svou básně (v stancích) na oslavu toho zařadil do „Kytce aster“ (1894)

Gog a *Magog* biblická jména knížat národů s ďáblem spojených

Háfiz († 1389), velký perský básník lyrický, mistr ghaselu milostného a pijáckého, Vrchlický s českým orientalistou Jaromírem Košutem přel. (1881) výběr z jeho lyriky.

Hamlet zádumčivý, rozervaný a rozhodného činu neschopný hrdina nejproslulejší tragédie Shakespearovy (asi 1602)

hedonik řec. vyznavač filosofie vrcholící v nauce o rozkoši jako cíli života, praktický rozkošník

Helios ř. bůh Slunce, později s Apolonem ztotožňovaný

heraldický vztahující se k erbu neb znaku

Herkul Hercules ř. Herakles, řecký polobůh a heros

Hesper ř. večernice

Hilarion starokřesťanský poustevník a světec egyptský IV. stol., hrdina eposu Vrchlického téhož jm. (1882)

histrion lat. herc, hlavně ve smyslu potupném, kejkliř

Hlávková Zdeňka, choť mecenáše a zakladatele České akademie věd a umění Josefa Hlávky, ušlechtilá hudebnice a přítelkyně Zeyerova a Vrchlického

hoc erat in votis (lat.) toho jsem si přál

horror vacui (lat.) děs před prázdňem podle středověkého názoru, že příroda nesnese nikde vzduchoprázd-

ného prostoru; Vrchlického podnítila představa ta k reflexivní básni v knize „Symfonie“ (1878)

hosana heb. formule oslavná: buď zdrav, sláva!

Hugo Victor (1802—1885), největší francouzský básník XIX. stol., na Vrchlického, který z něho přeložil trojí výbor (1874, 1882, 1901), měl, hlavně v mladosti, vliv nejmohutnější

huriský vl. húry arab. v koránu věčně krásné panny ráje muslimského

Hutten Ulrich, von (1488—1523), slavný německý humanista a horlítek pro reformaci, hl. v satíře vynikající

hydra v řec. báji devítihlavá saň, kterou Herakles zabubil

Hygieia řec. bohyně zdraví

Hymettos attické pohoří, proslulé libým medem svých včel

Chénier André (1762—1794), vynikající francouzský lyrik klasicistického směru, popraven za revoluce

impresionista franc. umělec, zvl. výtvarný, zobrazující ve svém díle výhradně dojmy smyslové, hlavně zrakové

intuitivní pronikající pouhým pohledem za účasti duchovního vnuknutí k samé podstatě věci

Isthmus korintská šíje, proslulá z válek perských

Ithaka ř. ostrov v Jonském moři, sídlo Odysseovo

Janua patet lat. brána jest otevřena

Jeanne d'Arc, Johanka z Arcu, Panna Orleanská (1412—1432), národní hrdinka francouzská, která za Karla VII. osvobodila svou vlast od Angličanů

Job hrdina starozákonné rozjímavé knihy Job, slavný trpělivostí a pevnou vírou v Boha

Julian *Apostata* (Odpadlík), římský císař Iulianus Flavius Claudius (331—363) pokusil se marně obnoviti

proti křesťanství římské pohanství, Vrchlický ho učinil hrdinou dramatu stejného jména (1888)

Jusuf arab. Josef, milenc v lyrice perské

Juvenalis Decius Iunius (60—140), proslulý satirický básník římský

Kanzóna it. uměle do strof členěná lyrická forma, obsahu zpravidla vznešeného, Vrchlický se jí naučil u Danta, Petrarcky a Leopardiho

kentaur polobožská bytost řeckého bájesloví s trupem a nohama koňskými, s poprsím a hlavou lidskou

Keats John (1795—1821), vynikající básník anglický s hlubokým smyslem pro řeckou antikou

Kollárový kosti, uložené po básnickově smrti (1852) na hřbitově sv. Marka ve Vídni, měly býti při 100. narozeninách básnickových (1893) převezeny do Čech, ale stalo se to až r. 1904; dnes odpočívají na evang. hřbitově na Olšanech

Konrádova improvisace („Volná chvil“) v Krasínského básnicko-filosofické skladbě „Nebožská komedie“

konstelace (lat.) postavení hvězd, souhvězdí

konveršanti soustřeďující se ke konveršaci, společenskému hovoru

kosmos řec. vesmír

Košut Jaromír Břetislav (1854—1880), s ním Vrchlický překládal Háfize

Kralupy nad Vltavou, město v středních Čechách nedaleko Prahy

Krčín z Jelčan Jindřich, regent Rožmberský na rozhraní XVI. a XVII. stol., původce velkolepých vodních staveb i rybníčního hospodářství na Třeboňsku

Kupido z lat. Cupido bůžek lásky, ozbrojený lukem a toulcem z družiny Venušiny

Laura, milena italského velkého básníka Petrarcky, jím nadšeně opěvovaná, pravděpodobně choť Uga de Sade († 1348); neprávem bývala pokládána za pouhý výtvor básnickovy obraznosti

laureát vl. poeta laureatus básník

vavřínem ověnčený, v Anglii úřední titul předního básníka, povinného ke službám dvorským

Lech, t. j. Polák

Lethe podle řec. bájesloví řeka v Podsvětí, z níž napití přinášelo zapomnění

Lorraine Claude vl. Claude Gelée (1600—1682), proslulý krajinář francouzský v duchu klasicistickém

Louisiana stát na jihu Spojených států severoamerických

Lucca město střední Itálie, kam na svém bloudění zašel i Dante, v. Gentucca

Lucretius Carus (97—55), velký didaktický a filosofický básník latinský, autor skladby „O podstatě věcí“

Lybia v starověku severní část Afriky, pustinná a nehostinná

Mab královna víl, anglickými básníky Spenserem, Shakespearem a j. opěvovaná, dala název lyrické sbírce Vrchlického „Potulky královny Mab“ (1893)

madrepora rod polypů korálových.

Maenada Mainada nymfa z družiny boha Dionysa, projevovala své opojení tanci a jásavými výkřiky

Manu v ind. bájesloví jméno praotce lidstva (manu = člověk) původu božského, syn Slunce; tradice přičítá Manuovi t. zv. Manuův zákoník, zdroj zvykového práva indického (dnešní podoba z II. st. př. Kr. — II. stol. po Kr.)

Marseillaisa pův. válečná píseň, pak hymna francouzské revoluce, nyní národní hymna francouzská, složená r. 1792 Rougetem d'Isle

Melusina nešťastná princezna-matka ze středověké pověsti

Memnon řec. jméno egyptského krále Amenhotepa III, na jehož počest zbudovaný kolos byl starověkem počítán mezi divy světa

mene tekel ufarsin (neb fares), t. j. spočti, zvážen (= jsi), (= říše) rozdělena, podle bible, knihy Danielovy, slova aramejská, věštící chaldejskému králi Belsazarovi pád

jeho říše; metafor. výstraha před vážnými událostmi a následky

menhir osamělý balvan v Bretani, keltskou náboženskou tradicí oslavovaný

Merlin podle bretoňské pověsti čaroděj z družiny krále Artuše, Vrchlický častěji zpracoval jeho osudy na př. v „Pohádce o Merlinu“ („Nové básně epické“ 1881) a v „Merlinově zakletí“ („Nové zlomky epeje“ 1894)

metamorfosa řec. proměna

metempsychosa řec. nauka o přerodu duše v jiná těla

Minerva lat. bohyně moudrosti, věd, ozbrojeného důmyslu, dcera Iovova, ztotožňovaná s řec. Palladou Athénou

Mona Lisa vl. Mona Elisa del Giocondo, choť Francesca del Giocondo, zobrazena r. 1499 úchvatnou podobiznou Leonarda da Vinci (1452—1519), dnes v Louvru pařížském umístěnou, poutající úsměvem i pohledem tajemně záhadným

Murano město v severní Itálii

Murillo Bartolom. Esteban (1617—1682) slavný malíř španělský, proslulý zvl. obrazy mariánskými

Musset Alfréd de (1810—1857) slavný romantický básník francouzský, skvělý hl. v lyrice, z níž Vrchlický překládal

mysterium, řec. tajemství, tajemný obřad

Na cestu, své dceři ke dni 29. listopadu 1907 (z knihy „Zaváté stezky“ 1908), tehdy nastupovala dcera básníkova Eva Vrchlická, člen čino-hry Nár. divadla, dráhu hereckou.

Najadka nymfa, vodní víla, hl. mořská, antického bájesloví

Narcis, Narkissos podle řec. báje krásný jinoch, který se sám do sebe zamiloval a touhou zahynul, z jeho těla vypučela květina narcis

nel mezzo del camin di nostra vita uprostřed cesty našeho života, začátek Božské komedie Dantovy, Peklo zpěv I, terc. 1; Dante vykládá sám, že jde o jeho rok 35.; Vrchlický překládá „V střed naší

zemské pouti když se vkročí“
nienie lat. žalozpěv, jehož předmětem
bývá věc neb osobnost nepatrná
nirvana sanskr. zhasnutí, přechod do
nicoty, splynutí se všemohřem
nomádové kočovní národové
notturno ital. noční zastaveníčko
nummulit penízová zkamenělina
v kříd. útvaru, otisk drobné lastury
obelisk řec. pamětní čtyřboký sloup
jehlancovitý

Oberon, král duchů v Shakespearově
veselohře, hrdina Wielandova ro-
mantického eposu téhož jména
(1780)

Odysseus proslulý řecký rek před
Trojou, hrdina Homerova eposu
Odysseia

Okeanos zosobnění světového proudu,
který podle starořeckého mythi-
ckého názoru oblévá kruhově zemi
i moře

Olympos vysoká hora v řecké Thesa-
lii, podle bájesloví sídlo bohů

Orfeus řecký pěvec starověké báje,
jenž svým zpěvem i ztracenou choť
Eurydiku z Podsvětí vyvedl

Orion řecký obr, který podlehl špu
Artemidinu a jako souhvězdí byl
usazen v blízkosti Pleiad

Orkus lat. název pro Podsvětí

Osamění (z knihy „Meč Damoklův“)
vydavatel knihy B. Frída pozname-
nává „poslední báseň psaná před
nemocí“ v srpnu 1908

paian řec. kultický chvalozpěv na
boha Apollona, pak i zpěv na
oslavu vítězství

Pan původně řecký bůh lesů, stád,
pastevců, posléze povýšený na sym-
bolické božstvo všemohřa, kterak
tato obměna zasáhla Vrchlického a
vepsala se i do jeho materialisticko-
panteistické filosofie, vyložil F. X.
Šalda v úvodě k *Dopisům Jaroslava
Vrchlického se Sofií Podlipskou*
(1917) str. LIX—LXII a odhalil
v tom vliv Hugův; s tím souvisí
velká řada Vrchlického básní o Pa-
novi od „Pana“ v „Duchu a světě“
po „Probuzení Panovo“ v „Perspek-
tivách“

pantheismus filosofický názor, který,
neuznáváje Boha mimo svět, ztotož-
ňuje svět s božskou podstatou a
přirodě dává utonouti v Bohu; u
Vrchlického dlouho zápasil s křes-
tanským monotheismem

Parini Giuseppe (1729—1799) proslulý
satirický básník italský

Parky řím. Sudičky (řec. Moiry) pra-
videlně uznávány tři, Klotho (Přad-
lena), Lachesis (Losující), Atropos
(Neodvratná), na představě o nich
zbudoval Vrchlický m. j. „Knihu
Sudiček“ (1895)

Patmos ostrov Egejského moře, tra-
dice tam klade vidění sv. Jana, za-
psaná v Apokalypse

Penelopa královna na Ithace, věrná
choť Odysseova

peplos ř. hromadný název hellénského
šatu

Peri pers. bájeslovné ženské bytosti
neobyčejné krásy, mladistvé síly
v podání iranských národů

„*Pevný hrad je Bůh můj*“ (Ein feste
Burg ist unser Gott“) píseň němec-
ké reformace, složená M. Lutherem

Pierrot vl. Petříček, šašek ve hrách
i na plesích od dob franc. rokoka

Platón (427—347 př. Kr.) vůdčí řecký
filosof ze školy Sokratovy, zakla-
datel idealismu; Vrchlického poměr
k němu, přes četné nadšené zmínky,
myšlenkově vlastně chladný

pleiada řec. souhvězdí

Pocofila sličná paní z dob vrcholné
renesance vlášské

Poesii komanduj, jak děl Goethe
(„Volná chvíle“, ze „Zamberských
zvonů“ 1901), citát z „Předehry na
divadle“ ke Goethovu „Faustu“,
kde praví ředitel k divadelnímu
básníku: „Kdo za básníka vydává
se, ten komanduj mí básnictví“

Po třiceti letech (z knihy „Duše
mimosa“ 1903) věnováno památce
básníkova otce Jakuba Frída, jenž
zemřel v Čisté r. 1874 a tam jest
i pochován, báseň se nese k hrobu
otcovu

Poussin Nicolaus (1574—1605) pro-
slulý francouzský malíř klasicisticko-
kého směru.

profil pohled na obličej se strany, přeneseně: tvář, tvářnost

Prometheus v řeckém bájesloví titan, jenž lidem proti Diově vůli donesl oheň a za trest přikován ke Kavkazu, až ho Herakles osvobodil; symbol lidského důmyslu a sebevědomí, jež i bohům vzdoruje

Psyche u Řeků zosobnění lidské duše v podobě dívky s motýlími křídly, milenky Erotovy

pudding angl. moučník

Puk u Angličanů a v jejich básnictví želmovský diblík z družiny královny Mab

Puškin Alexandr (1799—1837) největší básník ruský, jenž dovedl v národním duchu spojit klasičnost s romantismem

Pygmeové Pygmaiové trpasličí národ starověký

Pythie kněžka Apollonova, věšticí v Delfách

Rabelais François (1490—1553) slavný satirik francouzské renesance, autor románu „Gargantua a Pantagruel“ *raça* franc. plémě

Renaissance nová (závěrečná báseň sbírky „Skvrny na slunci“ 1897) poutá se k francouzskému hnutí novohellénskému, hlásajícím krásu a rozkoš jako hlavní zásady života mravního a kulturního. V čele jeho šel Pierre Louys, autor románu o „mravech antických“ „Afrodité“ (1896)

resignace (lat.) zřeknutí se něčeho, odevzdanost, sebezapření

rispetti italská forma lyrická, vhodná pro škádlivý neb satirický úsudek, skládá se ze tří sloh, první 8, druhých dvou zveršových s rýmy onde střídavými, tuto sruženými

Rožmberský rybník v jižních Čechách u Třeboně, největší rozlohou rybník v Čechách

Rumi Dželal-ed-dín (1207—1273) nejslavnější mystický básník východní, své filosofické básně psal ve formě ghazelu

runa starogerm. písmo, přeneseně: tajemné písmo, záhadný rys

sabbath hebr. sobota

Sadi neb *Saadi* (1184—1291) proslulý didaktický básník perský

safir průhledný drahokam modré barvy

Salus Hugo (1866—1929) německý básník pražský, českému kulturnímu životu příznivý

Saiský obraz podle egyptského bájesloví, posvátný obraz božstva trvale zastřený, jehož odestření přináší s sebou hrůzu a zhoubu

Salve chiesetta del mio canto ital. Zdráv buď, kostelíku mého zpěvu, citát z ital. básníka G. Carducciho

sappfický podle řecké lyrické básníčky Sappfó (z VII. a VI. stol. př. Kr.)

Satyrové v řeck. bájesloví démoni volné přírody horské a lesní, podoboy kozlí, prohnaní, oddaní pití a smyslnosti; Vrchlický je po stopě Hugově zušlechtil jako Pana (v. tam)

serenáda ital. večerní dostaveníčko, zpěv při něm

sestina lyrická báseň původu provenčalskoitalského, složená ze šesti sloh šestiveršových, nerýmovaná, ale poslední slova veršová se opakují v umělé sestavě; k šesti slohám se přidává sloha o třech verších, v níž se opakovaná slova vyskytují uprostřed a ke konci verše. Vrchlický jí užíval rád, nejbojněji ve sbírce „Hudba v duši“ (1886)

Sfinx v egypt. a řeck. báji bytost, jejíž přední tělo bylo ženské, zadní pak lví, ukládala hádanky a ničila ty, kdož jich rozluštití neuměli; jako symbol záhad ve vesmíru, o něž se duch lidský pokouší, dala název knize Vrchlického (1883)

Shelley Percy Bysshe (1792—1822), slavný lyrický a dramatický básník anglický, oslavovatel přírody, pantheismu a helléské myšlenky, zahynul záhadně v moři u břehu u Livorna. Vrchlický přeložil z něho

„Odpoutaného Promethea“ (1900) a „Výbor z lyriky“ (1901)

Schiller Friedrich von (1759—1805) slavný dramatický, lyrický a filosofický básník německého klasicismu; Vrchlický mimo četné lyrické i baladické verše přeložil jeho tragedii „Wilém Tell“ (1892)

siesta odpočinek

Sinaj památná hora hebrejská v poušti na poloostrově Sinajském, jejíž bližší poloha neznáma

Sirény podle řec. báje mořské panny křídél a noh-ptačích, lákající k sobě plavce zpěvem a ničící je

Sisyfos v řecké báji vládce korintský, který za pych proti bohům odsouzen valiti v Podsvětí do vrchu balvan, jenž se opět dolů křítí

Spartacus, vůdce římských otroků ve vzpoule proti římskému státu r. 73 př. Kr.

Spinoza Baruch (1632—1677), filosof původu židovsko-holandského, přední vyznavač pantheismu a jeden z otců filosofie moderní

spleen angl. zádumčivost, spojená s nudou a pohrdáním

Šupecký Josef (1848—1907) vynikající právník český, znalec a sběratel umění, přítel Jar. Vrchlického

Styx, bájeslovná řeka řeckého Podsvětí

Sulejka, milenka lyriků perských

suspiria lat. vzdechy

sum cuique lat. každému, co mu náleží

Svantovit bůh slunce u Slovanů pobaltských

Sybarita, rozkošnický obyvatel jhoitalského města Sybaris, rozkošník

symfonie, souzvuk, název lyrické sbírky Vrchlického (1878)

symposion řec. hostina, hodokvas, attickou hostinu za předsednictví Sokratova líčí Platón ve svém nejslavnějším dialogu „Symposion“, kde rozvíjí svou filosofii lásky

synix řec. pastýřská píšťala řecká, vynález boha Pana

Širaz hlavní město perské provincie Farsistan, středisko duchovního života perského ve středověku

Šimon Cyrenský podle novozákonního podání (na př. evan. Matouš. 27, 32) muž z Cyreny, jež žoldnéři římská přinutili, aby pomohl Ježíšovi nésti kříž

Špindler Ervín, buditel Podřipska, spisovatel a politik, přítel Nerudův

Tantalos v řec. bájesloví fryzský král, potrestaný bohy za prozrazení tajemství tím, že v Podsvětí stál ve vodě, jež se uhnula, kdykoliv se chtěl napít, a pod stromem s ovocem, jež se uchýlilo, chtěl-li se najísti (muka Tantalova); symbolickou narážkou na tento trest, pojatý ve smyslu duchovním, nazval Vrchlický svou sbírku „Dědictví Tantalovo“ (1888)

Tatána půvabná hrdinka básnického románu Puškinova „Evgenij Oněgin“

Tennyson Alfred (1809—1892), proslulý básník anglický, Vrchlický přeložil z něho malý výbor (1906)

tercina italská sloha o třech verších, z nichž první se rýmuje s třetím, druhý s prvním a třetím slohy další; v ní složena Dantova Božská komedie; Vrchlický jí rád užíval

Thebaida poušť u egyptských Theb, sídlo nejstarších poustevníků křesťanských; sem položil Vrchlický děj básně „Hilarion“ (1882)

thése řec. předpoklad, poučka, tvrzení

thyrsos řec. hůl bakchantek, ovnutá břechtanem a listím révovým, vybíhající v piniovou šišku

Titanové podle řecké báje synové Urana a Gaie, svrhnuvše otce dosadili na trůn boha Krona, později v boji s Diem svrženi do Tartaru, jsou symboly vzdoru sebevdomého ducha lidského proti bohu

Tiziano Vecelli (1477—1570), mistrovský malíř vrcholné renesance vlášské

trapisté v údolí La Trappe v Normandii, členové přísného řádu francouzského, založeného r. 1662 Fr. Rancém

Tritón v řec. bájesloví mořský duch ve službách Poseidona, boha moře

turban tur. pers. látka vázaná kolem čapky Orientálců, pak čapka sama, zvl. u Turků

Uriáš neb Urián přízvisko ďáblovo
utopie řec. vlastně nikde, ostrov vy-
bájený T. Morem, nesplnitelné ná-
roky k dosažení ideálního stavu
člověčenstva

U tři bubnů kostelík a vesnice na ná-
vrší nedaleko Chrudimě

Uatikán vrch v Římě, na němž se
zvedá palác papežský, symbol moci
papežské a církevní vůbec

Vereščagin Vasilij Vasiljevič (1842 —
1904), slavný malíř ruského realismu,
bezohledný zobrazovatel hrůz
válečných

Vergilius Publius V. Maro (70 př. Kr.
až 19 po Kr.), největší římský
básník, autor „Aeneidy“. Dante ho,
básníka v středověku uctívaného,
učinil svým průvodcem v pekle

Verlaine Paul (1844—1896), proslulý
francouzský básník lyrický, vůdce
t. zv. školy symbolické, v nábožných
básních úchvatný; Vrchlický ho vy-
kládal a překládal

Veronika podle starokřesťanské le-
gendy žena, jež Ježíšovi na cestě
ke Kalvarii podala soucitně šátek
na utření potu a krve

Vestálka v Římě, kněžka bohyně Vesty,
ochránce domácího krbu a rodinného
života; Vestálky byly vázány slibem
doživotní čistoty

veto lat. zákaz

vigilie lat. noční stráž, doba od zá-
padu do východu slunce, v církvi
bohoslužba v předvečer slavnosti

Vikingové výbojní Normannové, kteří
námořními výpravami napadali po-
břeží a zaráželi tam svou moc vo-
jenskou

Villon François (1431—1463), fran-
couzský lyrik dobrodružného života
a hlubokého citu; lyrickou formu,
po něm nazvanou Villonova bal-
lada, Vrchlický rád pěstoval, z Vil-
lona překládal v II. sv. knihy
„Z niv poesie národní a umělé“
(1901)

Voltaire Franç. Mar. Arouet (1699 —
1778), největší francouzský filosof
a spisovatel XVIII. stol.

Walkýry neb Valkýry, v severoger-
mánském bájesloví bojovné, polo-
božské panny, řídící se podle Odi-
novy vůle

Walpuržina noc ztotožňovaná s nocí
filipojakubskou, kdy se čarodějnice
shromažďovaly k divokým rejům;
Goethe vložil dramatické vylíčení
takové noci do svého „Fausta“

Whitman Walt (1819—1892), největší
lyrický americký básník anglický;
Vrchlický vydal z něho „Výbor
básní“ (1907)

Winter Zikmund (1846—1912), český
mistrovský badatel i vypravěč histo-
rický, důvěrný přítel Vrchlického

Záporoží, krajina za prahy Dněpru,
sídlo hlavní skupiny ozbrojených
Kozáků Záporožců, kteří tam by-
dleli ve vlastním ležení, t. zv. síči

Zámbek město v severových. Čechách,
rodiště a bydliště Edv. Alberta
(1841—1901), proslulého chirurga,
přítele Vrchlického

Zámpach hrad v severových. Čechách,
v blízkosti Zámberku

Obsah.

	Strana		Strana
Úvod	5	Appassionato (Hořká Jádra)	57
I.		A povídali . . . (Moje sonata)	58
Tajemství lesa (Z hlubin)	15	Ballata o trojí metamorfóse vlásh mé drahé paní (Moje sonata)	58
Zpěv Satyra (Duch a svět)	15	Za trochu lásky . . . (Okna v bouři)	58
Noci u moře (Symfonie)	18	Píseň nešťastných milenců (Okna v bouři)	59
Nocturno (Rok na Jihu)	21	Sen (Kytky aster)	59
Sbohem oceánui (Rok na Jihu)	22	Kohouti (Kniha Sudček)	59
Ekloga (Eklogy a písně)	22	Pták v hnízdě (Než zmiknu dceřa)	60
Sloky (Poutí k Eldoradu)	23	My žili (Poslední sonety samotáře)	61
Tůně (Poutí k Eldoradu)	24	Metamorfózy (Poslední sonety samo- táře)	62
Jarní moliv (Poutí k Eldoradu)	25	Sen (Pavučiny)	62
Po dešti (Poutí k Eldoradu)	25	Vory (Rok básníkův)	63
Večerní jízda (Co život dal)	25	Ubířžila's, lásko (Tiché kroky)	64
Jitro (Jak táhla mračna)	27	Pod jednu podobiznu (Západy)	64
Vzdalující se bouři (Jak táhla mračna)	27	Píseň (Korálové ostrovy)	65
Kouř na břehu (Jak táhla mračna)	28	Píseň (Korálové ostrovy)	65
Měsíc po bouři (Sonety samotáře)	29	Rozvaha (Korálové ostrovy)	66
Osení (Zlatý prach)	29	Dvě ódy (Kvítí Perdily)	66
Pod hvězdami (Motýli všech barev)	29	Dojem (Skryté zdroje)	68
Pod kaštiny (Motýli všech barev)	30	Causerie (Zaváté stezky)	69
Ticho (Carovná zahrada)	32		
Měsíc na moři (Různé masky)	33	III.	
Příšla jeseň (Hořká Jádra)	34	Písně o mé dceři Miladě (Motýli všech barev)	71
Vzpomínka (Nové sonety samotáře)	35	Píseň pro mou dceru Evu (Dni a noci)	73
Písně poutníka (Písně poutníka)	36	Své dceři (Nové sonety samotáře)	73
Modlitba k noci (Napadlo rosy)	39	Podzemní píseň pro mou dceru (Život a smrt)	74
Podzemní luka (Poslední sonety samo- táře)	39	Ballata o mých dvou dcerách (Moje sonata)	75
Krajina při měsíci v září (Překročen zenit)	39	Děti jdou spat . . . (Pavučiny)	75
Jabloneš (Má vlásti)	40	První píseň mé dcery (Rok básníkův)	76
Ideální krajina (Prchavé iluze)	40	Odjezd mé dcery (Tiché kroky)	76
Po bouři (Strom života)	41	Dítěti (Tiché kroky)	77
Ráno (Meč Damoklův)	41	Dětské sny (Fantáry a kadence)	78
		Na cestu (Zaváté stezky)	78
II.		IV.	
Myrta — cypřiš (Z hlubin)	42	Hoc erat in votis (Sonety samotáře)	80
Requiescat! (Z hlubin)	42	Duše (Hudba v duši)	80
Barkarola (Sny o štěstí)	42	Ghazel o mládosti (Hudba v duši)	81
V květu lípy (Sny o štěstí)	43	Podle Joba (Hudba v duši)	81
Tak mám tebe pinou duši (Eklogy a písně)	44	Balada o marnosti všeho (Hudba v duši)	81
Ekloga (Eklogy a písně)	44	Paprslek (Zlatý prach)	82
Sladký domov (Eklogy a písně)	45	Staré rány (Zlatý prach)	83
Zavírám oči (Dojmy a rozmary)	46	Duch Analyisy (Dědictví Tantalovo)	83
Balada o vlasech mojí paní (Dojmy a rozmary)	46	Mezi vesnickou mší (Dědictví Tan- talovo)	84
Balada, již jsem zpíval po krásném snu (Dojmy a rozmary)	47	Život (Dni a noci)	84
Svatební (Poutí k Eldoradu)	48	Balada za odcházející mládostí (Hořká jádra)	85
Cesta ořeším (Poutí k Eldoradu)	49	Schody (Breviř moderního člověka)	86
Adagio (Poutí k Eldoradu)	49	Duha (Breviř moderního člověka)	87
Večer (Co život dal)	50	Když dílo tvé jest dokonáno (Život a smrt)	88
Píseň o štěstí (Jak táhla mračna)	51	Dumka (Potulky královny Mab)	88
J sme smutní oba . . . (Zlatý prach)	52	Okna v bouři (Okna v bouři)	89
Cesta (Carovná zahrada)	52	Nervy (Okna v bouři)	90
Nocturno (Carovná zahrada)	53	Jen klid (Okna v bouři)	91
Vzpomínka (Carovná zahrada)	54	Povzdech (Okna v bouři)	91
Píseň (Dni a noci)	54	Epitaf sobě (Okna v bouři)	92
Píseň (Hořká Jádra)	55	Poutník (Okna v bouři)	92
Podobizna (Hořká Jádra)	55		
Desdemona (Hořká Jádra)	56		
Sbohem! (Hořká Jádra)	57		

	Strana
Sám (Okna v bouři)	93
Modlitba (Kytky aster)	93
Šicí stroj (Kytky aster)	94
Tři Parky (Kniha Sudiček)	96
Všecko (Kniha Sudiček)	97
Naladění (Než zmiknu docela)	98
Suspiria (Než zmiknu docela)	98
Vyšlo nás mnoho (Písň poutníka)	98
Já neumiknu (Písň poutníka)	99
Celého křesťanstva veškeré zvony	99
(Písň poutníka)	99
Rtëm vadnoucím (Písň poutníka)	100
Apostrofa (Napadlo rosy)	101
Adraste (Poslední sonety samotáfe)	102
Nel mezzo di cammin del nostra vita	102
(Poslední sonety samotáfe)	102
Život (Skrvny na slunci)	103
Duo (Pavučiny)	104
Hymny (Pavučiny)	104
Kdov v noci zpíval (Pavučiny)	106
V pozdní podjeseň (Na sedmi strunách)	106
Být svým (Na sedmi strunách)	107
Píseň (Překročen zenit)	107
Cestou k matce (Rok básníkův)	107
Chladné vrcholy (Rok básníkův)	108
Starý pan učitel (Zamberské zvony)	108
Hřejme si ruce! (Zamberské zvony)	109
Já nechal svět jít kolem (Já nechal svět jít kolem)	110
Co pak? (Já nechal svět jít kolem)	111
Hymna k chvále tvůrčí radosti (Duše mimosas)	112
Po třiceti letech (Duše mimosas)	115
Svlačce na úhoru (Svlačce na úhoru)	116
Má mládost (Svlačce na úhoru)	117
Rozjasnění (Svlačce na úhoru)	117
Requiescat (Svlačce na úhoru)	118
Málo (Korálové ostrovy)	118
Strom života (Strom života)	119
Díky (Strom života)	120
Hodinám budoucím (Meč Damoklův)	121
Samomluva (Meč Damoklův)	122
Klid (Meč Damoklův)	123

V.

Jitro na Petříně (Zlomky epopeje)	124
Hovor na moři (Dědictví Tantalova)	126
Co chceme (Hlasy v poušti)	126
Naší řeči (Hlasy v poušti)	127
Pravá vlast (Hlasy v poušti)	127
Spící Praha (Hlasy v poušti)	128
Finale (Hlasy v poušti)	128
Na zadní stránku vlastní podobizny (Nové sonety samotáfe)	129
Tři návštěvy na řipu (Bodláci z Par-nasu)	129
Balada o gotickém podloubí v starém městě (Moje sonata)	132
Balada psaná sv. Václavu, dědici České země (Moje sonata)	133
Při zprávě, že kosti Kollárový do Čech převezeny nebudou (Nové zlomky epopeje)	133
Sny (Napadlo rosy)	138
U tří bubňů (Má vlast)	140
Rackům nad Vltavou (Skruté zdroje)	142
Dubům rožmberského rybníka (Strom života)	142

VI.

	Strana
Z krčmy života (Z hlubin)	146
Vánoce (Co život dal)	147
Místo prologu ke knize „Sfinx“ (Sfinx)	148
Vereščin (Sfinx)	148
Hymna Lazarova (Sfinx)	149
Osud (Jak táhla mračna)	151
Čtyři hlasy (Nové zlomky epopeje)	152
„Občan Kristus“ (Nové zlomky epopeje)	158
Nová renesance (Skrvny na slunci)	161
Lidstvo (Meč Damoklův)	164
Freska závěrečná (Nové zlomky epopeje)	165

VII.

Vykoupení (Z hlubin)	168
Z „Vittorie Colony“ (Vittoria Colonna)	170
Zpěvačce, které zpívala píseň nepolských plavců (Rok na Jihu)	171
Suum cuique (Sonety samotáfe)	172
Lucretius (Sonety samotáfe)	172
Goethe (Sonety samotáfe)	173
Walt Whitman (Nové sonety samotáfe)	173
Dru Jaromíru Kořutovi (Nové sonety samotáfe)	173
Mme Ackermann (Poslední sonety samotáfe)	174
Můj sonet (Nové sonety samotáfe)	174
Z mdlé ruky (Poslední sonety samotáfe)	175
Básník sestiny (Hudba v duši)	175
Hymna Baudelaierovi (Dědictví Tantalova)	176
Puškín u moře (Různé masky)	177
Vodopád (Hořká jádra)	179
Epilog (Hořká jádra)	180
Po ukončení Goethova překladu Fausta (Kytky aster)	181
Hudba (Než zmiknu docela)	181
Kus poetiky (Napadlo rosy)	183
Při zprávě o úmrtí Paula Verlaina (Napadlo rosy)	183
Dnes o mně mlučí se (Pavučiny)	184
Duch písní (Zamberské zvony)	184
Voiná chvíle (Zamberské zvony)	185
Korálové ostrovy (Korálové ostrovy)	187
Duch písní přišel ke mně (Korálové ostrovy)	189
Antické jaro (Skruté zdroje)	190
Nenie (Skruté zdroje)	191
Cestou (Zaváté stezky)	192
Balada pro domo sua (Meč Damoklův)	192

VIII.

Modlitba k mrtvému dítěti (Co život dal)	194
Jarní píseň na hrobech. (Co život dal)	194
Metempsychosis (Sonety samotáfe)	195
Nirvana (Dědictví Tantalova)	195
Naladění (Hořká jádra)	196
È morta (È morta)	196
Janua patet (Nové sonety samotáfe)	204
Metempsychosa (Život a smrt)	205

	Strana		Strana
Otevřené okno (Život a smrt)	206	Flat, ubí vult (Pouť k Eldoradu)	219
U hřbitovní zdi (Okna v bouři)	206	Jest život velký, nesmrtelný, jeden (Hilarion)	220
Píseň (Kniha Sudiček)	207	Zda čítáš, Pane (Sfinx)	221
Na pustém běhu (Písně poutníka)	207	Bůh (Sfinx)	222
Mrtvým (Překročen zenit)	208	Rozlište Boha! (Hudba v duši)	222
Žamberské zvony (Žamberské zvony)	208	Modlitba (Hudba v duši)	223
Meč Damoklův (Meč Damoklův)	210	Můj Bože! (Breviář moderního člověka)	223
Balada o vikodlaku (Meč Damoklův)	213	Balada k chvále Královny nebes ve slohu starodávném (Moje sonata)	224
Osamění (Meč Damoklův)	214	Modlitba večerní (Okna v bouři)	225
IX.		Modlitby (Fanfáry a kadence)	226
Země (Duch a svět)	215	Modlitba (Meč Damoklův)	227
Neznámým bohům (Duch a svět)	216	Slovníček	228

Kytice

Výbor z poesie a prózy pro školu i veřejnost
Vydává Státní nakladatelství v Praze
Řídí Hugo Siebenschein a Pavel Sula

Tiskárna Státního nakladatelství v Praze

J A R. V R C H L I C K Ý

SPISY BÁSNICKÉ • SOUBORNĚ VYDÁNÍ

Bodláci s Parnasu	Kč 3—	Mythy. Cyklus I. Obsah: Šárka. Legenda o sv. Prokopu.	
Bar — Kochba	50—	Kříž Božetěchův	Kč 30—
Co život dal	24—	Mythy. Cyklus II.	16—
Čarovná zahrada	2—	Na sedmi strunách	3—
Dojmy a rozmazy	18—	Nové básně epické. Lidové vydání	4'50
Duch a svět	20—	Nové básně epické	24—
Duše — mimosa	3—	Perspektivy	20—
Eklogy a písně	9—	Perspektivy. Lid. vyd.	4—
Epické básně. Obsah: Romance a balady. Satanela	20—	Písně poutníka	15—
Fresky a gobeliny	4—	Poslední sonety samotáře	3—
Hilarion	24—	Poutí k Eldoradu	16—
Hlasy v poušti	3—	Překročen zenit	3'50
Hudba v duši	3—	Rok básníkův	3—
Jak táhla mračna	15—	Rok na jihu	8—
Jak táhla mračna. Lidové vydání	3—	Satanela. Romance a balady (viz: Epické básně)	20—
Kvítky Perdity	24—	Sfinx	20—
Legenda o sv. Prokopu obsažena je ve svazku Mythy část 2. Vzorné vydání. Zvláště doporučeno studující mládeži. S úvodem a poznámkami prof. J. Voborníka	8—	Sfinx. Lidové vydání	3—
Mythy č. 2. obsahuje dílo: Legenda o sv. Prokopu. S poznámkami prof. J. Voborníka	8—	Sny o štěstí	10—
		Staré pověsti	12—
		Symfonie	8—
		Symfonie. Lidové vyd.	2'50
		Vittoria Colonna	7—
		Z hlubin	8—
		Zlatý prach	3'50
		Z nív poesie národní a umělé I.	3—
		Z nív poesie národní a umělé II.	4—
		Žamberské zvony	3—

U V Š E C H K N I H K U P C Ů

FR. R Ů Ž I Č K A, P R A H A I I., M Y S L Í K O V A 1 4